

14. Novikov, V.S., Tkachev, E.N. (2012). Virtual space in the globalized economic system of regional economy, *Regional economy: theory and practice*, 7, 53-58.
15. Pavlov, K.V. (2009). *Patologicheskiye protsessy v ekonomike* [Pathological processes in the economy], Master, Moscow, 461.
16. Petrov, N.A. (2006). The resource potential of the Republic of Sakha (Yakutia) in the formation of the energy centers of the East of Russia, *Oil and gas vertical*, 11, 76-81.
17. Plyaskina, N.I., Kharitonov, V.N., Vizhina, I.A. (2013). Formation mechanisms of state support petrochemical cluster in Eastern Siberia and Yakutia, *Region: economy and sociology*, 4, 221-241.
18. Plyaskina, N.I. (2014). Formation of strategy of environmental management in the development of hydrocarbon resources in the Arctic territories, *North and market: formation of economic order*, 40, 165-168.
19. Polyancheva, A.G. (2007). The study of foreign experience of management of scientific and technological development and evaluation of its use in Russian conditions, *Management in Russia and abroad*, 2, 34-40.
20. Remzhov, A.V. (2014). The effectiveness of budget expenditures and government targets, *Finances and Credit*, 21, 57-68.
21. Ruhl, K. (2013). BP: Energy Outlook to 2030, *Economy questions*, 5, 109-117.
22. Selin, V.S., Vasiliev, V.V., Shirokova, L.N. (2011). *Rossiyskaya Arktika: geografiya, ekonomika, rayonirovaniye* [Russian Arctic: geography, economics, zoning], Kola Scientific Center, Russian Academy of Sciences, Apatity, 203.
23. Sokolov, I., Tishchenko, T., Khrustalev, A. (2013). *Programmno-tselevoye upravleniye byudzhedom: opyt i perspektivy Rossii* [Programme-oriented budget management: experience and prospects of Russia], Case, Moscow, 8.
24. Shishkina, E.A. (2012). Formation of regional strategic planning: the main problems and solutions, *Russian entrepreneurship*, 15, 116-122.

УДК 338.43:631.15
JEL Classification Q110

Сава Андрій

к.е.н., с.н.с., завідувач науково-технологічного відділу аграрної економіки,
інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН,
м. Тернопіль, Україна
E-mail: andriy_sava@ukr.net

ОЦІНКА СТРУКТУРНИХ ЗМІН В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ РЕГІОНУ ЗА РОКИ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Sava Andriy

Cand. Sci. (Ekon), Senior Research Fellow, Head of the Scientific and Technological
Department of Agricultural Economics, Information-Analytical, Marketing and Innovation
Transfer

Ternopil state agricultural experimental station of Institute of feed research and agriculture of

Podillya of NAAS, Ternopil, Ukraine
E-mail: andriy_sava@ukr.net

EVALUATION OF STRUCTURAL CHANGES IN AGRICULTURAL PRODUCTION OF REGION DURING THE YEARS OF ECONOMIC TRANSFORMATIONS

Анотація

Актуальність. Наслідки проведення безсистемних аграрних реформ значною мірою вплинули на формування нової структури господарювання в аграрному секторі економіки України: розвитку сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування та потужного трудомісткого, переважно натурального, сектору особистих селянських господарств, створених на базі індивідуального землеволодіння. А тому оцінку еволюції, сучасного стану та перспектив розвитку процесів реструктуризації аграрного виробництва регіону в напрямку забезпечення сталого розвитку сільських територій вважаємо достатньо актуальним дослідженням.

Методи. Дослідження проводилися шляхом використання діалектичного методу пізнання дії економічних законів і системного підходу до вивчення економічних явищ; монографічного; економіко-статистичних прийомів: статистичного спостереження, групування, порівняння, розрахунок середніх і відносних величин, рядів динаміки, індексів; системного аналізу; абстрагування; прогнозування тощо.

Результати. У статті здійснено наукове обґрунтування організаційно-структурного становлення аграрного сектору регіону, проведено соціально-економічну оцінку результатів трансформаційних процесів в аграрному виробництві, а також запропоновано основні шляхи його реструктуризації.

Перспективи. Для удосконалення організаційної структури територіально-галузевих агровиробничих систем необхідно обґрунтувати наукові засади оптимізації розвитку різних форм господарювання на селі; розробити інституційно-організаційні заходи з удосконалення територіально-галузевого розміщення виробництва; визначити концептуальні основи соціальної відповідальності аграрного бізнесу, напрями розвитку соціальної інфраструктури сільських територій загалом.

Ключові слова: оцінка, структурні зміни, аграрне виробництво, категорії господарств, трансформація, реструктуризація, сільські території.

Abstract

Introduction, Purpose. The consequences of unsystematic agrarian reforms largely influenced the formation of a new structure of management in the agricultural sector of Ukraine: development of market oriented farms and powerful labor-intensive, mostly natural, sector of private farms established on the basis of individual land ownership. Therefore assessment of evolution, current state and prospects of the restructuring of the agricultural production of the region towards sustainable development of rural areas consider important enough research.

Methods. Research conducted by use of the dialectical method of knowledge of the economic laws and systematic approach to the study of economic phenomena; monographic; economic and statistical techniques, statistical observation, grouping, comparison, calculation of average and relative values, time series, indexes; systems analysis; abstraction; forecasting etc.

Results. In the article the scientific substantiation of organizational and structural formation of the agricultural sector in the region, conducted socio-economic evaluation of transformation processes in agricultural production, and provides the main ways of restructuring.

Discussion. To improve organizational structure of territorial and agro-industrial sector of scientific principles must justify optimization of various forms in rural areas; develop institutional arrangements to

improve territorial and sectoral distribution of production; define the conceptual framework of social responsibility agribusiness, directions of social infrastructure of rural areas in general.

Keywords: *assessment, structural change, agricultural production, the categories of farms, transformation, restructuring, rural areas.*

Аннотация

Актуальность. *Последствия проведения бессистемных аграрных реформ в значительной степени повлияли на формирование новой структуры хозяйствования в аграрном секторе экономики Украины: развития сельскохозяйственных предприятий рыночного направления и мощного трудоемкого, преимущественно натурального, сектора личных крестьянских хозяйств, созданных на базе индивидуального землевладения. Поэтому оценку эволюции, современного состояния и перспектив развития процессов реструктуризации аграрного производства региона в направлении обеспечения устойчивого развития сельских территорий считаем достаточно актуальным исследованием.*

Методы. *Исследования проводились путем использования диалектического метода познания действия экономических законов и системного подхода к изучению экономических явлений; монографического; экономико-статистических приемов: статистического наблюдения, группировки, сравнения, расчет средних и относительных величин, рядов динамики, индексов; системного анализа; абстрагирования; прогнозирования и т.д.*

Результаты. *В статье осуществлено научное обоснование организационно-структурного становления аграрного сектора региона, проведения социально-экономическую оценку результатов трансформационных процессов в аграрном производстве, а также предложены основные пути его реструктуризации.*

Перспективы. *Для усовершенствования организационной структуры территориально-отраслевых агропромышленных систем необходимо обосновать научные основы оптимизации развития различных форм хозяйствования на селе; разработать институционально-организационные мероприятия по совершенствованию территориально-отраслевого размещения производства; определить концептуальные основы социальной ответственности аграрного бизнеса, направления развития социальной инфраструктуры сельских территорий в целом.*

Ключевые слова: *оценка, структурные изменения, аграрное производство, категории хозяйств, трансформация, реструктуризация, сельские территории.*

Актуальність. *Загалом трансформація економічної системи України, що розпочалася з проголошення її незалежності, зумовила активне формування ринкових відносин та механізмів їх регулювання, зокрема в галузі сільського господарства.*

У таких умовах, по суті, відбувалося формування стратегії земельних, майнових, господарських та організаційних перетворень в агропромисловому комплексі, цілями якої стало: створення умов для розширеного відтворення і використання досягнень науково-технічного прогресу; насичення національного ринку продовольством, сільськогосподарською сировиною вітчизняного виробництва та розв'язання продовольчої проблеми; підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва; розв'язання соціальних проблем села; ефективна інтеграція сільського господарства до світового продовольчого ринку; наукове і кадрове забезпечення аграрного виробництва; охорона навколишнього середовища.

З огляду на це, трансформація аграрного сектора в ході ринкових реформ була надскладним завданням. Насамперед тому, що сільське господарство є однією з найбільших галузей країни. До того ж воно виконує особливу роль в суспільстві і на відміну від інших галузей його не можна оцінювати лише за економічною доцільністю і

ефективністю. Адже, воно виробляє харчові продукти, від нього в значній мірі залежить продовольча безпека країни і рівень життя населення. А засвідчує це те, що частка аграрного виробництва у ВВП Тернопільської області становить 25%, у ньому зайнята третина працездатного населення та залучається понад однієї четвертої усіх інвестицій регіону.

Проте проблеми забезпечення виробничого потенціалу аграрної галузі в контексті реформування існуючих організаційно-правових форм господарських структур є вирішеними частково, зважаючи на диспропорції розвитку АПК.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань ринкових перетворень в аграрному секторі економіки, формування організаційно-економічної структури агропромислового комплексу та розвитку різних форм господарювання присвячені наукові праці багатьох відомих вчених: П.Гайдуцький, В.Горьовий, В.Збарський, М.Зубець, М.Малік, В.Месель-Веселяк, П.Музика, І.Прокопа, П.Саблук, О.Скидан, М.Федоров, О.Шпикуляк та інші.

Мета. Необхідність оцінки напрямів реформування організаційної структури аграрного виробництва, обґрунтування передумов забезпечення економічного потенціалу сільських територій різними формами господарювання, визначення стратегії їх подальшого розвитку в умовах глобалізації економіки обумовило мету і завдання даного дослідження.

Методи. Дослідження проводилися шляхом використання діалектичного методу пізнання дії економічних законів і системного підходу до вивчення економічних явищ; монографічного; економіко-статистичних прийомів: статистичного спостереження, групування, порівняння, розрахунок середніх і відносних величин, рядів динаміки, індексів; системного аналізу; абстрагування; прогнозування тощо.

Результати. Враховуючи наслідки проведених аграрних реформ та негативний вплив ринкових ризиків ведення бізнесу, формування вітчизняного АПК, як цілісної структури, у повній мірі не відбулося і, в першу чергу, це стосується виробничої сфери, тобто галузі сільського господарства.

Складністю також стала зміна функцій сільських територій, які впродовж багатьох років виконували переважно функцію забезпечення однієї галузі – сільського господарства. А тепер у зв'язку з впровадженням ринкових відносин і індустріалізацією галузі, що спричинило вивільнення значної частини зайнятих, сільські території де-факто стають місцем проживання ледь не третини населення країни (в Тернопільській області – більшості). Тобто, приступаючи до реформ потрібно було також розробити також план запобіжних заходів і заходів з усунення негативних соціальних наслідків реформ.

На жаль, цього не було зроблено, допущено ряд помилок у формах і методах проведення самих реформ, а трансформаційні процеси в сільському господарстві відбулися не за найкращим сценарієм. В результаті отримали чимало диспропорцій у економічному і соціальному розвитку галузі та сільських територій загалом.

На наш погляд, варто визнати, що трансформаційні процеси в сільському господарстві, як і реформи, що їх визначають, далеко не завершені. І не тільки тому, що помірні еволюційні трансформаційні процеси і відповідні структурні зміни будуть

відбуватися постійно. В іншому випадку ніякого розвитку галузі не відбуватиметься, що є не припустимим і не логічним. Але й тому, що наслідками будь-яких реформ і відповідних трансформаційних змін завжди мав би стати вищий рівень виробництва і добробуту, від того, що був до реформ. Цього, на жаль, поки що не сталося, швидше навпаки.

Так, в сільському господарстві Тернопільської області досі не досягнуто дореформених обсягів виробництва валової сільськогосподарської продукції, галузь тваринництва практично розвалена. Утворився величезний розрив між надконцентрованими горизонтальної інтеграції, переважно з монокультурним виробництвом, агрохолдингами і українським феноменом реформ – дрібнотоварними, переважно натуральними, трудомісткими особистими селянськими господарствами, які виробляють в регіоні більше половини валової продукції галузі [4]. В господарствах населення самоексплуатується величезна кількість прихованих безробітних (80-90% від усіх зайнятих в галузі регіону). Крім цього, неконтрольовано використовуються земельні угіддя – більше десяти років триває негативний баланс гумусу в ґрунтах області. А особливо небезпечно – деградує українське село: знищена його соціальна інфраструктура, вкрай погіршені демографічні параметри і стає перед загрозою вимирання.

З огляду на результати проведених реформ та структурних змін, ми виділили наступні етапи трансформацій:

1. Перший – 1991-1999 рр. – безсистемні точкові трансформаційні заходи, що призвели до певних успіхів, насамперед, у приватизаційних процесах, в той же час до небаченого відкату розвитку галузі, неймовірного погіршення параметрів господарювання.

2. Другий – 2000 – до тепер – більш системні заходи держави по прискоренню реформ, що призвели до призупинення економічного спаду галузі, певної стабілізації і прискорення темпів розвитку з певних напрямів.

3. Третій – після розробки стратегії системної реструктуризації. Означає розробку такої стратегії трансформаційних змін і її реалізацію, яка би забезпечила повне усунення прорахунків у проведенні трансформаційних перетворень у минулому і системний динамічний розвиток аграрної сфери, її реструктуризацію до оптимальних параметрів.

Загалом структурні трансформації в аграрному секторі економіки регіону за роки аграрних реформ ми оцінювали за наступними напрямками:

1. Оцінка змін структури форм власності в сільському господарстві.

2. Оцінка реструктуризації організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві.

3. Структурні зміни у виробництві за категоріями виробників та окремими організаційно-виробничими формами господарювання.

Розглянемо кожен із цих пунктів більш детально.

Оцінка змін структури форм власності в сільському господарстві.

Найбільш радикальні зміни відбулися у структурі форм власності. Власне це було головним завданням реформаторів. Більшість із них вважали, що впровадження приватної власності породить небачені мотиваційні можливості економічного і соціального розвитку.

Приватна власність справді стала тотальною. Якщо на початок реформ її практично не було, вона існувала у вигляді хіба що особистих підсобних господарств, то, приміром, у 2013 році господарства державної форми власності виробляли в регіоні лише 0,2 відсотки валової сільськогосподарської продукції, у тому числі тваринницької – 0,1 відсотки. Здавалося б, за теорією реформаторів, ми мали би спостерігати бум аграрного виробництва. Однак, цього не сталося. Тернопільська область ще й досі не вийшла на рівень виробництва аграрної продукції, з якого почалися структурні перетворення.

Тобто ми отримали тотальну приватну власність і переважно дрібнотоварне, низькоефективне сільськогосподарське виробництво, де досі у виробництві продукції домінують особисті селянські господарства та дрібні фермери, які ще й зараз виробляють більше половини валової продукції сільського господарства (табл. 1).

Таблиця 1

**Питома вага господарств населення Тернопільської області
у виробництві валової продукції сільського господарства [5, с. 28]**

(у відсотках до загального обсягу)

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2013 до 1990, +/- в.п.
Валова продукція – всього	36,6	48,9	73,1	70,8	59,1	55,3	53,3	53,0	+16,4
у тому числі									
продукція рослинництва	22,8	35,6	63,6	57,6	46,7	45,8	43,9	43,8	+21,0
продукція тваринництва	52,6	65,6	88,5	90,9	83,9	81,8	79,9	76,6	+24,0

Сільськогосподарські підприємства високою концентрацією також не відзначаються (табл. 2).

Таблиця 2

**Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств за розміром
сільськогосподарських угідь у 2013 році***

(на 1 листопада)

Показники	Усього	Відсотків до загальної кількості	Площа с/г угідь, тис.га	Відсотків до загальної площі с/г угідь підприємств	Припадає с/г угідь на одне підприємство, га
Підприємства, що мали с/г угіддя	961	92,0	532,9	100,0	554,5
Серед підприємств, що мали с/г угіддя, мали їх:					
нижче середнього рівня на одне підприємство	755	72,3	51,1	9,6	67,9

Продовження табл. 2

вище середнього рівня на одне підприємство	124	11,9	421,6	79,1	3400
Підприємства, що не мали с/г угідь	83	8,0	х	х	х

* Розраховано авторами на підставі літературних джерел [5, с. 29].

Так, половина аграрних підприємств Тернопільської області (49,9%) обробляють лише 1,7 відсотки від усіх земель в обробітку або в середньому по 3,3 с/г угідь на одне господарство. А понад 72 відсотків підприємств регіону мають с/г угідь з розрахунку на одне господарство менше середнього рівня, обробляють тільки 9,6% угідь, в середньому по 67,9 га кожне.

Ще однією особливістю розвитку економічних відносин в аграрному секторі, яка визначає сучасну організаційну виробничу структуру та наглядно демонструє диспропорції в АПК, є надзвичайна концентрація землекористування та виробництва сільськогосподарської продукції серед представників крупного бізнесу (рис. 1).

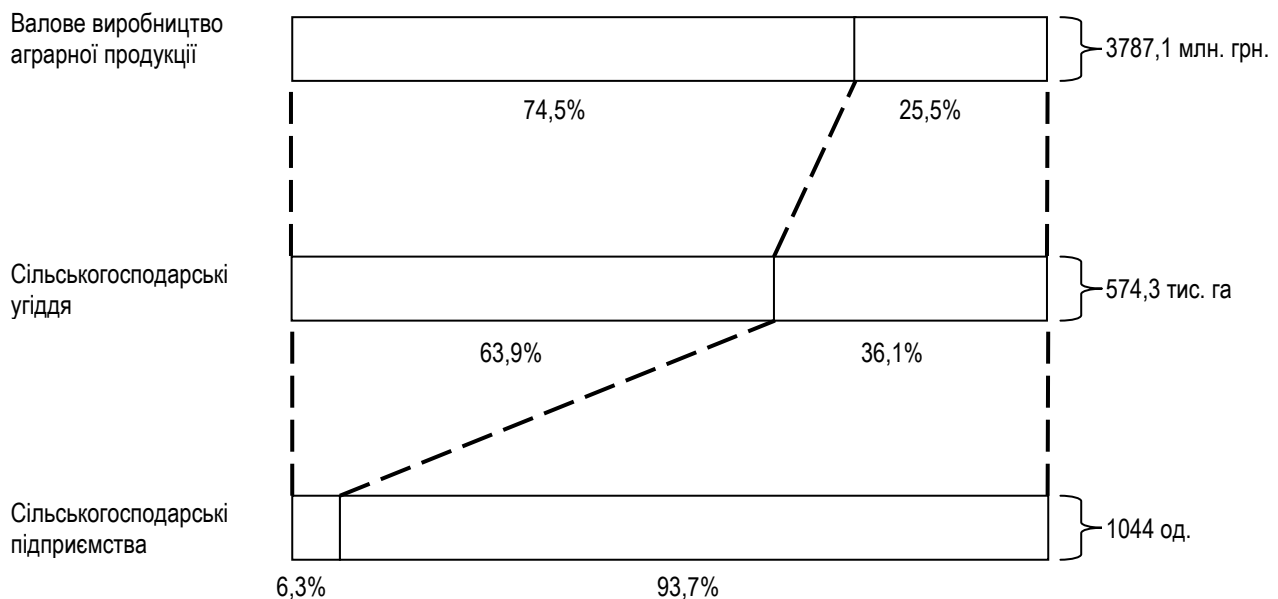

Рис. 1. Структура землекористування та аграрного виробництва сільськогосподарських підприємств Тернопільської області у 2013 році*

* Розраховано авторами на підставі літературних джерел [5].

Так, серед зареєстрованих на 1 листопада 2013 року 1044 од. сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства, які володіли земельними угіддями, 6,3% суб'єктів із середнім розміром понад 2000 га обробляли 63,9% (понад 340,6 тис. га) с.-г. угідь та при цьому виробили приблизно 74,5% валової продукції сільського господарства. Тобто на сьогодні великі корпоративні структури аграрного сектору економіки контролюють близько третини усіх угідь та загального обсягу виробництва галузі. Якщо врахувати відсутність достовірного обліку

господарського використання землі населенням, безконтрольність і неврегульованість орендних відносин та припустити ймовірність часткової «тінізації» економіки аграрного сектору, то вплив як великих, так і всіх підприємницьких структур, на вказані процеси може бути набагато більшим.

Така структура аграрного виробництва, на наш погляд, не може мати майбутнього. Дрібнотоварне виробництво, в першу чергу, не наукомістке, а, значить, і не конкурентоспроможне. Воно, по-друге, малоефективне, трудомістке і, що особливо важливо, породжує і не вирішує чимало соціальних проблем. Економічні відносини цієї категорії виробників з постачальниками, посередниками, переробниками, державою та великотоварними підприємствами не є взаємовигідними, адже вони не можуть на них впливати, відстоювати на рівних свої інтереси.

Вихід у цій ситуації бачимо в активізації інтеграційних процесів в аграрній сфері, в т.ч. і в особистих селянських господарствах. В останній категорії виробників – через розвиток кооперації та фермерства. Загалом же йдеться про оптимізацію різних форм господарювання.

Оцінка реструктуризації організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві.

Однією з головних ланок здійснюваних перетворень в сільському господарстві України є перебудова організаційної структури аграрного виробництва. Як ми вже вказували, у цей період зародилося фермерство, поширилось індивідуальне господарювання селян та набуло розвитку підприємництво ринкового типу.

Так, на кінець 1990 року в регіоні налічувалося 522 суб'єктів господарювання, зокрема 439 колгоспів, 35 радгоспів, 47 міжгосподарських підприємств та 1 фермерське господарство. Через рік їхня кількість зросла на 45 одиниць, серед яких фермерських господарств було уже 26. У середньому на 1 підприємство припадало 1,5 тис. га сільськогосподарських угідь, а на 1 фермерське господарство – 24 га.

У подальшому на базі реформованих понад 500 КСП з 2000 року на території області діяло 1273 од. нових підприємницьких структур, серед яких 54,7% (696 од.) – фермерські господарства, 19,0% (242 од.) становили господарські товариства, 23,2% (296 од.) – приватні (приватно-орендні) підприємства, 1,3% (17) – сільськогосподарські виробничі кооперативи, 0,7% (9) – державні підприємства і 1,0% (13) – інші форми господарювання. Середній розмір новостворених структур (без урахування фермерських господарств) становив 0,9 тис. га сільськогосподарських угідь, а фермерських господарств – 24 га. Таким чином, внаслідок здійснюваних перетворень в аграрному секторі України започатковано формування нової організаційної структури господарювання.

На сьогодні (станом на 1.11.2013р.) у сільському господарстві Тернопільської функціонує понад 1044 од. сільськогосподарських підприємств, в т.ч. 596 фермерських господарств (57,1%). На них припадає 75,7 тис. га сільськогосподарських угідь (14,2% до загального обсягу землекористування аграрних формувань). Змінився і середній розмір господарств: у 2013 році він становив 554 га (без врахування фермерських господарств – 1140 га).

Поряд із цим набуло поширення індивідуальне та сімейне виробництво, оскільки

понад 393,4 тис. од. особистих селянських господарств населення обробляли у 2013 р. 472,1 тис. га сільськогосподарських угідь, що у 5 разів більше, ніж у 1990 р. Їхній середній розмір становить 1,2 га.

Сьогодні відбувається значний спад та роздрібненість аграрного виробництва в існуючих формах господарювання, при цьому відмічаємо важливість для АПК такого сегменту економіки як господарства населення, що підтверджується даними табл. 3.

Як бачимо, за двадцять три роки незалежності концентрація виробництва сільськогосподарської продукції поступово перемістилася з категорії підприємств до категорії господарств населення та фермерів, які разом у 2013 році виробили 58% валової продукції сільського господарства, хоча у 1990 році цей показник становив всього 36,6%. Щоправда, слід відмітити незначне зниження їх питомої ваги протягом останніх років, оскільки у 2000-2005 рр. вони виробляли близько 70% валової продукції.

Таблиця 3

Розвиток організаційно-правових форм у сільському господарстві Тернопільської області*

(на кінець року)

Форми господарювання	Кількість суб'єктів, тис. од.	Площа сільськогосподарських угідь		Виробництво валової аграрної продукції	
		тис. га	%	млн. грн.	%
1990 р.					
Усі господарські формування	265,7	1058,4	100	9531,4	100
у тому числі сільськогосподарські підприємства	0,521	965,4	91,2	6040,7	63,4
фермерські господарства	0,001	0,6	0,0	0,0	0,0
господарства населення	265,2	92,6	8,8	3490,7	36,6
2013 р.					
Усі господарські формування	394,4	1046,4	100	8051,4	100
у тому числі сільськогосподарські підприємства	0,448	498,6	47,6	3384,4	42,1
фермерські господарства	0,596	75,7	7,2	397,4	4,9
господарства населення	393,4	472,1	45,2	4269,6	53,0

* Розраховано авторами за підставі літературних джерел [5, с. 25, 29, 41, 102, 104].

Загалом ж можна констатувати, що в сільському господарстві регіону утвердилась певна структура організаційно-правових форм господарювання, яка уже не надто змінюється у часі, починаючи з початку 2000-х років.

Структурні зміни у виробництві за категоріями виробників та окремими організаційно-виробничими формами господарювання.

За роки економічних трансформацій в сільському господарстві найбільш суттєві зміни відбувалися в структурі виробництва за категоріями господарств. Йдеться насамперед про сільськогосподарські підприємства і населення.

В результаті заполітизованої поспішної деколективізації сільськогосподарських підприємств, в умовах відсутності стратегічного плану трансформації систем, політичної волі і законодавства про збереження цілісних майнових комплексів та хибних уявлень про організаційно-виробничі форми приватної власності, у 1990-2000 рр. відбулося

неконтрольоване руйнування цих підприємств, чим нанесено країні колосальної шкоди і напряду позначилося на темпах і результатах аграрних реформ.

Як свідчать дані, питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві валової продукції галузі знизилася за означений період майже удвічі, з 63,4 відсотків до 26,9 у 2000 році. Натомість удвічі виросла питома вага населення: з 36,6 відсотків до 73,1. Особливого руйнування в сільськогосподарських підприємствах зазнала тваринницька галузь, питома вага якої у цій категорії знизилася із 47,4 відсотків у 1990 році до 11,5 у 2000 році і навіть до 9,1% у 2005 році. У цьому ж році селянські господарства виробляли майже 91 відсоток тваринницької продукції в області.

Зроблені висновки підтверджуються також змінами динаміки і структури виробництва окремих видів продукції в розрізі тих же категорій виробників (рис. 2, рис. 3).

Основними причинами такої ситуації, ми вважаємо, наступне:

а) для сільськогосподарських підприємств:

- висока оборотність інвестицій в рослинницькій галузі;
- надприбутковість більшості культур, особливо в останні роки;
- прерогатива і можливість підприємств застосовувати інтенсивні технології;
- доступ великого аграрного бізнесу на ринок продовольства, зокрема зовнішній.

б) для господарств населення:

- постійно існуючим попитом на дану продукцію серед громадян;
- сприятливі умови на всій території регіону для її вирощування;
- можливість застосування дешевих і мінімально інтенсивних технологій виробництва;

- стихійність та нерегульованість ринків цих видів продукції тощо.

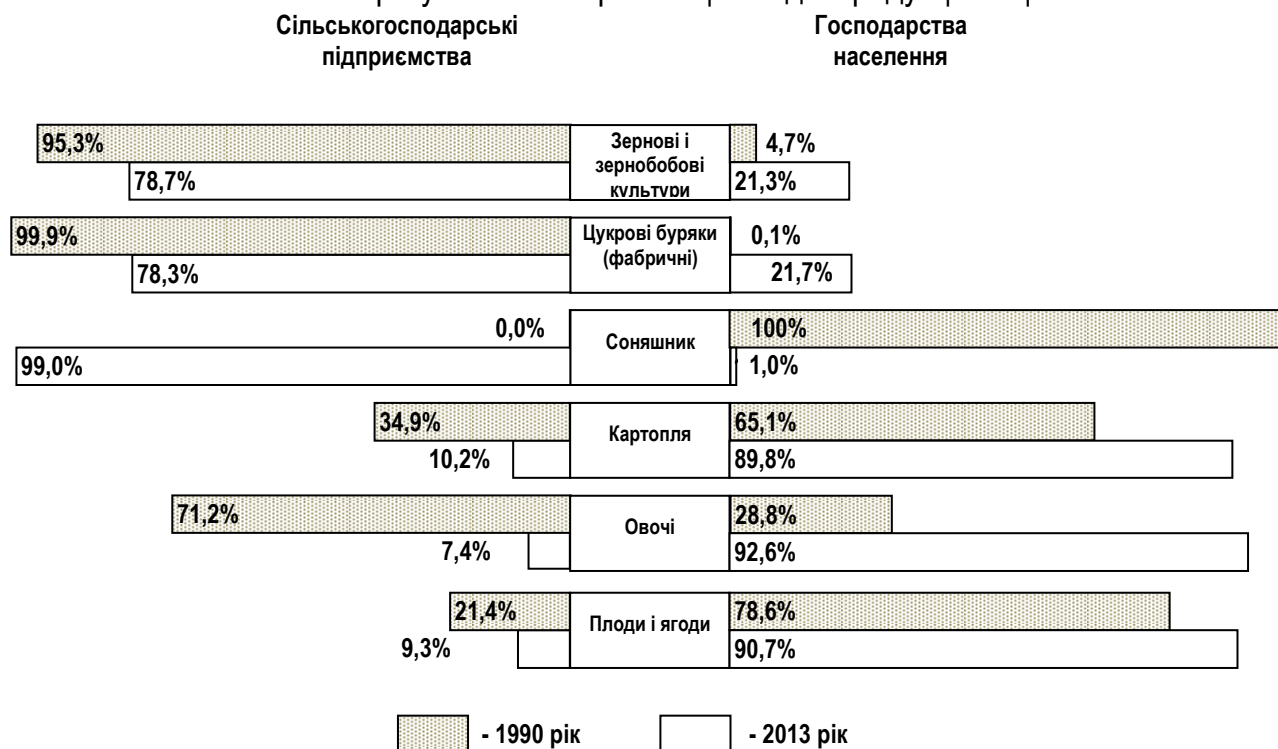

Рис. 2. Структура виробництва основних видів продукції рослинництва за категоріями господарств*

* Розраховано авторами за підставі літературних джерел [5, с. 52; 7].

Подібні тенденції спостерігаються і в організаційній структурі виробництва продукції тваринництва. Так, сільськогосподарські підприємства, які у 1990 році утримували лідируючі позиції у виробництві усіх видів м'яса (69,5%), молока (61,0%) та вовни (99,7%), на сьогодні не переважають над господарствами населення у жодній галузі.

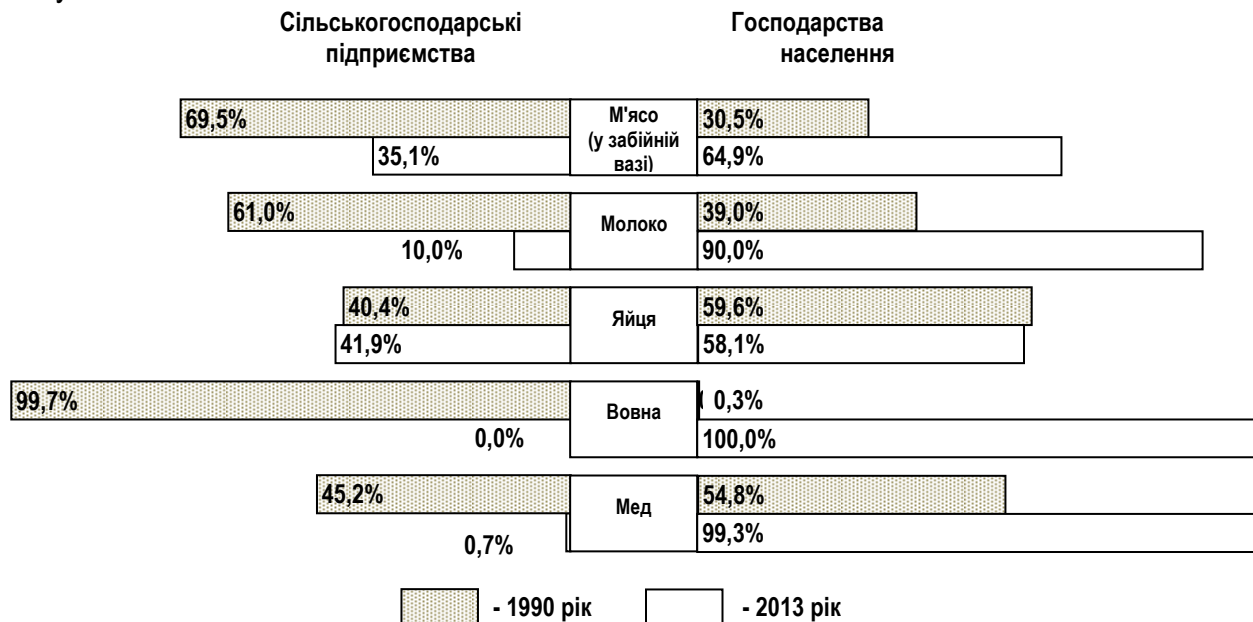

Рис. 3. Структура виробництва основних видів продукції тваринництва за категоріями господарств*

* Розраховано авторами за підставі літературних джерел [5, с. 78; 7].

Серед передумов такого становища у тваринництві можна виділити наступні:

- надзвичайно низька оборотність інвестицій в галузі, особливо при вирощуванні ВРХ;
- неефективність державної підтримки тваринництва;
- поява інтенсивних технологій вирощування свинини, м'яса курей, індиків та яєць, що максимально підвищило рентабельність їх виробництва на підприємствах;
- безконтрольність імпорту тваринницької продукції і відсутність врегульованого внутрішнього ринку та ін.

Загалом структурні зміни в регіоні найбільш відчутно визначила наступна провідна тенденція – формування **дуальної моделі структури сільського господарства**: з одного боку утверджувалася корпоративна індустріальна модель і корпоративний сектор (в першу чергу агрохолдинги), з другого – індивідуальна традиційна модель і, відповідно індивідуальний сектор (особисті селянські господарства, фермерство). На жаль формування дуальної моделі відбувалося не планомірно, не системно, без достатнього регулятивного впливу держави. З'явилися перекося, які суттєво вплинули на результативність структурних змін.

Висновки і перспективи. Трансформаційні процеси в аграрному виробництві необхідно розглядати з позицій комплексної оцінки з метою створення умов для розширеного відтворення, забезпечення держави продовольством і сільськогосподарською сировиною, підвищення конкурентоздатності аграрної продукції, наукового забезпечення аграрного виробництва, вирішення соціальних проблем

сільських територій та збалансованого використання агроландшафтів.

Основні результати структурних змін полягають у наступному: а) структурні зміни в аграрному виробництві основних видів продукції за роки трансформацій відбулися в сторону менш ефективної категорії виробників – господарств населення; б) реформи, які не привели до соціально-економічного зростання, слід вважати або негативними, або незавершеними. Ми схильні до другого варіанту: вони, з названих раніше причин, надто затягнулися і не є завершеними.

Оцінюючи результати трансформацій, варто наголосити на необхідності впровадження концепції подальшої реструктуризації аграрної сфери, яка б мала базуватися на наступних принципах: системності, сумісності складових та їх зосередженості на досягненні завдань реструктуризації; науковості і обґрунтованості; безперервності і надійності; плановірності, пропорційності та стратегічного контексту; партисипативності; демократизму; несуперечливості оцінок; справедливого розподілу між суб'єктами ризиків; досконалого інформаційного забезпечення; гнучкості.

Список використаних джерел

1. Кириленко І. Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.
2. Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя). – К.: НАНУ ІЕ, 1997. – 456 с.
3. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора. – К.: Фенікс, 2004. – 280с.
4. Саєнко М. Г. Структурні зміни в сільському господарстві Тернопільщини за роки економічних трансформацій. – Тернопіль: ТАЙП, 2005. – 165 с.
5. Сільське господарство Тернопільської області за 2013 рік. Статистичний збірник / за ред. В.Г. Кирича. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2014. – 216 с.
6. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво, і менеджмент): монографія / (Малік М.Й., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г та ін.), за ред. Маліка М.Й. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.
7. Тернопільщина напередодні переходу до ринкових відносин – Тернопіль: Тернопільське обласне управління статистики, Економічний комітет Тернопільського облвиконкому, 1991. – 227 с.
8. Юрчишин В. В. Про соціально-економічні проблеми та майбутнє українського села і сільських територій // Агроінком. – 2007. – №1-2. – С.77.

References

1. Kyrylenko, I. H. (2006), Transformatsiya sotsial'no-ekonomichnykh peretvoren' u sil's'komu hospodarstvi Ukrayiny: problemy, perspektyvy [The transformation of the socio-economic transformation in agriculture Ukraine: problems and prospects], IAE, Kyiv, Ukraine, 452.
2. Lukinov, I. I. (1997), Ekonomichni transformatsiyi (naprykintsi XX storichchya) [Economic Transformation (at the end XX century)], NAS, Kyiv, Ukraine, 456.
3. Ostashko, T.O. (2004), Rynkova transformatsiya ahrarnoho sektora [Market transformation of the agricultural sector], Feniks, Kyiv, Ukraine, 280.
4. Saenko, M. H. (2005), Strukturni zminy v sil's'komu hospodarstvi Ternopil'shchyny za roky ekonomichnykh transformatsiy [Structural changes in agriculture Ternopil region in the years of economic transformation], TAJP, Ternopil, Ukraine, 165.
5. Agriculture of Ternopil region for 2013, (2014). Statistical Yearbook, Ternopil, Ukraine, 216.
6. Malik, M.Y., Kropyvko, M.F., Bulavka, O.H. (2012), Sotsial'no-ekonomichni zasady rozvytku sil's'kykh terytoriy (ekonomika, pidpryemnytstvo, i menedzhment) [Socio-economic bases of rural development (economics, business, and management)], IAE, Kyiv, Ukraine, 642.
7. Ternopil region on the eve of transition to a market economy, (1991). Ternopil, Ukraine, 227.

8. Yurchyshyn, V. V. (2007), Socio-economic problems and the future of Ukrainian villages and rural areas, *Ahroikom*, 1-2, 77.

УДК 621.31:332
JEL Classification Q48

Самойленко Інна

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
м. Харків, Україна
E-mail: samoylbox@gmail.com

УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Samoylenko Inna

Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof., Department of management and administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine
E-mail: samoylbox@gmail.com

ELECTRICITY MARKET MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF STATE ENERGY SECURITY

Анотація

Актуальність наукового дослідження полягає в обґрунтуванні організаційно-економічної моделі функціонування ринку електроенергії, яка базується на подальшому розвитку ринкових відносин в електроенергетиці як базовому сегменті економіки, визначає рівень життя населення й енергетичну безпеку та передбачає запровадження нової моделі взаємодії учасників ринку (енергокомпаній, органів регіонального управління та місцевого самоврядування) зі споживачами електроенергії.

Методи. Під час реалізації завдань дослідження застосовувався системний підхід (при розкритті суб'єктного складу (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), виробники електроенергії, енергопостачальні компанії, споживачі), принципів та інструментарію державного регулювання ринку електроенергії).

Результати. Доведено, що подальший розвиток ринку електроенергії потребує заходів, спрямованих на посилення ролі регіональних органів управління в регулюванні відношень на ринку електроенергії; налагодження ефективних організаційно-правових механізмів взаємодії між центральними та регіональними органами управління, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарської діяльності та споживачами.

Перспективи. Удосконалено організаційно-економічну модель функціонування регіонального ринку електроенергії, яка, на відміну від існуючих підходів, базується на подальшому розвитку ринкових відносин в електроенергетиці як базовому сегменті регіональної економіки, враховує фактор якості електроенергії, що істотно впливає на економічні показники розвитку регіону,